
Recenzje. *Sprawozdania*

Reviews. Reports

WANDA KONDRACKA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1882-0739>

Recenzja: Katarzyna Gurczyńska-Sady,
Troska o świat. Antropologia filozoficzna Hannah Arendt,
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie,
Kraków 2019, ss. 216

Katarzyna Gurczyńska-Sady jest profesorem Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Specjalizuje się w filozofii, antropologii filozoficznej i filozofii współczesnej. Książka pod tytułem *Troska o świat. Antropologia filozoficzna Hannah Arendt* już w samym tytule nawiązuje do definicji polityki Hannah Arendt.

Hannah Arendt i jej idee są znane na całym świecie. Jej dzieła są interpretowane, a także krytykowane przez różnorodne ośrodki akademickie. Była ona wybitną myślicielką XX w., specjalizowała się głównie w teorii polityki. Dzieła Arendt czasami są określane jako kontrowersyjne, chociaż można w nich odnaleźć nawiązanie do współczesnych problemów. Dzięki książce *Eichmann w Jerozolimie. Rzecz o banalności zła* [2010] stała się rozpoznawalna i wiele ludzi mogło poznać jej koncepcje.

Autorka *Troski o świat* nie bez przyczyny zatytułowała pierwszy rozdział *Czyn*, ponieważ nawiązuje w nim do ludzkiej kondycji. Należy pamiętać, że kondycja ludzka definiowana przez Arendt składa się z *vita activa* i *vita contemplativa*. Gurczyńska-Sady w swojej książce zwróciła uwagę, że *vita activa* powinna być interpretowana jako połączenie pracy, działania i wytwarzania, które są podstawowymi ludzkimi aktywnościami. Opisując *vita activa*, nie sposób nie wspomnieć, że termin ten ma długą tradycję i był używany już w średniowiecznej filozofii przez święte-

go Augustyna jako opis Arystotelowskiego *bios politikos*. Niestety informacja ta nie została zawarta w książce, natomiast warto wspomnieć o świętym Augustynie, o którym Arendt napisała swój doktorat.

Autorka książki poruszyła temat bycia niewolnikiem, co jest istotne dla zrozumienia wolności i polityki definiowanej przez Arendt. Dodatkowo opis niewolnika poparty jest przykładem arystotelesowskiej definicji – byciem zniewolonym przez konieczności życiowe. Wątek ten idealnie opisuje sferę publiczną i występującą w niej wolność, którą należy definiować jako pozbycie się konieczności życiowych, dzięki czemu człowiek ma umysł wolny od wszelkich myśli, które mogłyby przyczynić się do podjęcia negatywnych lub pochopnych decyzji. W tym rozdziale autorka wspominała również o obywatelu *polis*, a także o wolności, która przez współczesnych ludzi jest definiowana inaczej, przez co wskazuje, że nie wiedzą oni, co oznacza bycie naprawdę wolnym.

Kolejnym bardzo dobrym zabiegiem autorki było opisanie dwóch typów ludzi: *animal laborans* i *homo faber*. Autorka wytłumaczyła to w prosty sposób, co pozwala czytelnikowi nie mieć problemów ze zrozumieniem, a także zgubieniem wątku. Warto podkreślić jest również to, że autorka wymieniła cechy charakterystyczne tych dwóch typów ludzi, następnie spróbowała znaleźć podobieństwa i różnice. Zabieg ten pomaga zrozumieć, że tak naprawdę *animal laborans* potrzebuje *homo faber* do przetrwania, zaś z drugiej strony *homo faber* jest egoistą. Moim zdaniem idealnym dopełnieniem wiedzy na temat *homo faber* jest książka Maxa Fishera zatytułowana *Homo faber* [1993], która przedstawia typowego człowieka XXI w.

Warto również zastanowić się, dlaczego autorka rozpoczęła książkę od opisu kondycji ludzkiej. Tak naprawdę jest to jedyna możliwość do zrozumienia definicji polityki Hannah Arendt, a także tego, jaki przekaz ma tytuł. Można również zauważyć, że autorka przytoczyła wartościowych myślicieli, m.in. Martina Heideggera, który był wykładowcą, a także przyjacielem Hannah Arendt, filozofów, jak na przykład Arystotelesa. Jest to warte uwagi, ponieważ pokazuje to, jak myśl Hannah Arendt się zmieniała, a także skąd czerpała inspiracje.

Co oznacza tytuł *Troska o świat*? Przede wszystkim należy zauważyć, że autorka książki przytoczyła definicję polityki Arendt, która jest narzędziem ochrony świata, ludzkiego świata. Działania ludzkie powinny chronić wszystko to, co zostało stworzone przez ich przodków, ludzie nie powinni tego chronić dla siebie, ale dla tych, którzy dopiero przyjdą, np. dla ich dzieci. Autorka zwróciła uwagę, że istoty ludzkie powinny świat traktować jako coś, co zostało im dane, co mogą ulepszyć dla przyszłych pokoleń. Definiując politykę w ten sposób, warto wspomnieć o definicji Chantal Mouffe, która określiła politykę jako strażnika nie tylko świata, ale też relacji międzyludzkich. Polityka powinna oswajać konflikty i zapewnić przetrwanie społeczeństwa. W tym miejscu śmiało można stwierdzić, że polityka to oczywiście działanie, ale nie tylko, jest ona niezbędna dla przetrwania świata. Dlatego też, moim zdaniem, autorka, interpretując definicję polityki Arendt, powinna przywołać Chantal Mouffe, ponieważ pomoże to czytelnikowi zrozumieć myśl Hannah Arendt

i pogłębić wiedzę. Autorka trafnie zauważyła, że polityka powinna służyć również zapewnieniu nieśmiertelności, nie ludziom, a światu.

Kolejnym interesującym wątkiem w książce jest myślenie, które wraz z wolą i sądzeniem tworzy życie umysłu. W książce autorka wyjaśniła, czym zdaniem Arendt jest myślenie i przytoczyła Immanuela Kanta, a także Martina Heideggera. Hannah Arendt napisała książkę o filozofii Kanta, dlatego też przywołanie filozofa jest jak najbardziej trafne. Czym więc jest myślenie? Przede wszystkim ludzkie myślenie zostało utożsamione ze stanem podobnym do agonii. Autorka wspomniała również o przedmiocie myślenia, a także wytłumaczyła, dlaczego jest niebezpieczne. Ludzie nie mogą zrozumieć, jak tak prosta czynność, którą jest myślenie, może być niebezpieczna, a tym bardziej podobna do stanu bliskiego śmierci. Autorka zwróciła uwagę, że podczas myślenia człowiek jest samotny, pomimo że przebywa wśród ludzi. Jego samotność wynika z tego, że znajduje się on w innym miejscu, a jego myśli nie zawsze muszą być akceptowane przez innych.

Kolejnym wątkiem poruszonym przez autorkę jest mowa, która jest niezbędnym narzędziem dla każdego myśliciela do wyrażenia swoich myśli. Dodatkowo, opisując mowę, autorka odwołuje się do Sokratesa, co jest istotne do zrozumienia nie tylko procesu myślenia, ale przede wszystkim kolejnego wątku, jakim jest dialog. Autorka płynnie przeszła od mowy do dialogu z „wewnętrznym ja” i wyjaśniła, jak można taki dialog nawiązać. Hannah Arendt uważała, że dialog z „wewnętrznym ja” pozwala nie tylko na właściwe działanie, ale przede wszystkim na odróżnienie dobra od zła, myślicielka określiła niniejszy dialog – sumieniem. Wyjaśnienie powyższych kwestii jest istotne, gdyż pozwala zrozumieć czytelnikowi, czym jest zło, a także dlaczego Arendt była krytykowana za swoje dzieło zatytułowane *Eichmann w Jerozolimie. Rzecz o banalności zła* [2010].

Wyżej wymienione dzieło Hannah Arendt to zbiór napisanych przez nią raportów podczas jej pobytu w Jerozolimie na procesie zbrodniarza wojennego. Była tam, ponieważ jak sama powiedziała, czuła potrzebę poznania odpowiedzi na nurtujące ją pytania i próbowała zrozumieć, dlaczego ten człowiek dopuścił się tak okropnych czynów. Kiedy go zobaczyła, zrozumiała, że wszystkie te okrutne działania były konsekwencją braku myślenia. Należy wspomnieć, że tak naprawdę Hannah Arendt tylko upowszechniła tezę Karla Jaspersa o banalności zła, chociaż błędnie przypisuje się jej autorstwo. Pojawia się pytanie, dlaczego ludzie powinni myśleć, skoro mogą wybrać bezmyślność, która jest łatwiejsza, a co najważniejsze w odróżnieniu do myślenia – nie jest niebezpieczna. Autorka specjalnie w książce wcześniej opisała wątek myślenia, przedstawiając jego pozytywy, a także negatywy. Jednakże należy pamiętać o tym, że konsekwencją bezmyślności jest przede wszystkim ludzka bezradność, a więc ludzie stają się bezbronni, podatni na zło, a to jest zagrożeniem nie tylko dla nich, ale i dla świata. Autorka zaznaczyła, że zdaniem Arendt ludzie powinni prowadzić dialog z „wewnętrznym ja”, ponieważ jest to jedyny sposób na ochronę świata, ale z drugiej strony nie można zapominać o tym, że każdy człowiek ma w sobie zło, a jedynym sposobem na jego okiełznanie jest dialog.

Czytając książkę, warto zwrócić uwagę na rozdział poświęcony masowej kulturze, która jest obecna w XXI wieku. Jednakże przez Arendt była ona utożsamiana z upadkiem kultury, ponieważ pozbawiała jej głębi i jakiegokolwiek znaczenia. Autorka opisała, że w społeczeństwie masowym kultura jest jedynie rozrywką i sposobem na zdobycie prestiżu społecznego. Za przykład można tutaj przytoczyć fakt, że coraz więcej młodych ludzi posiada konta na różnych platformach społecznościowych i liczy się jedynie dla nich grono adorujących osób, polubienia czy też subskrypcje. Co więcej, autorka zauważyła, że jakiegokolwiek dobro w społeczeństwie masowym musi być funkcjonalne, dlatego też społeczeństwo to nie chroni świata, ponieważ jest egoistyczne. Idealnym opisem współczesnego człowieka może być wcześniej wspomniany *homo faber*. Ponadto autorka zaznaczyła, że kultura dla myślicielki była pewnego rodzaju wolnością, ale nie tą rozumianą w sztuce współcześnie. Kultura jest przede wszystkim dopełnieniem pracy, a więc należy do życiowego procesu, który autorka określiła konsumpcją wolnego czasu.

Książka Katarzyny Gurczyńskiej-Sady zatytułowana *Troska o świat. Antropologia filozoficzna Hannah Arendt* jest warta przeczytania nie tylko dla tych, którzy interesują się myślą polityczną, ale dla wszystkich, którzy poszukują myśliciela z ciekawymi ponadczasowymi myślami. Czytając książkę, warto zwrócić uwagę na przytaczanych filozofów, którzy mogą zainspirować czytelnika do pogłębiania wiedzy. W książce można odnaleźć wiele wątków, zaczynając od kondycji ludzkiej, gdzie czytelnik może dowiedzieć się o różnych typach osobowości, możliwości zrozumienia człowieka i oczywiście o podstawowych aktywnościach ludzkich. Książka jest napisana bardzo dobrym, zrozumiałym językiem, a wszystkie poruszane wątki są wyjaśnione w taki sposób, który zachęca do pogłębiania wiedzy. Fascynujące jest dobranie tematu, który nawiązuje do tego, aby ludzie, wykonując nawet najdrobniejsze czynności, wiedzieli, że ich głównym zadaniem jest ochrona świata. W książce można znaleźć wątki, które skłaniają czytelnika do refleksji na temat zła, procesu myślenia i bezmyślności, które są bardzo niebezpieczne dla świata. Bez wahania można polecić książkę wszystkim tym, którzy interesują się myślą polityczną, myśleniem, człowiekiem, a także złem.

BIBLIOGRAFIA

- Arendt, H. 2010. *Eichmann w Jerozolimie. Rzecz o banalności zła*, tłum. A. Szostkiewicz, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Arystoteles. 2002. *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Frisch, M. 1993. *Homo faber*, tłum. I. Krzywicka, Interart, Warszawa.
- Gurczyńska-Sady, K. 2019. *Troska o świat. Antropologia filozoficzna Hannah Arendt*, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Kraków.
- Mouffé, Ch. 2005. *Paradoks demokracji*, tłum. W. Jach, M. Kamińska, A. Orzechowski, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Edukacji, Wrocław.